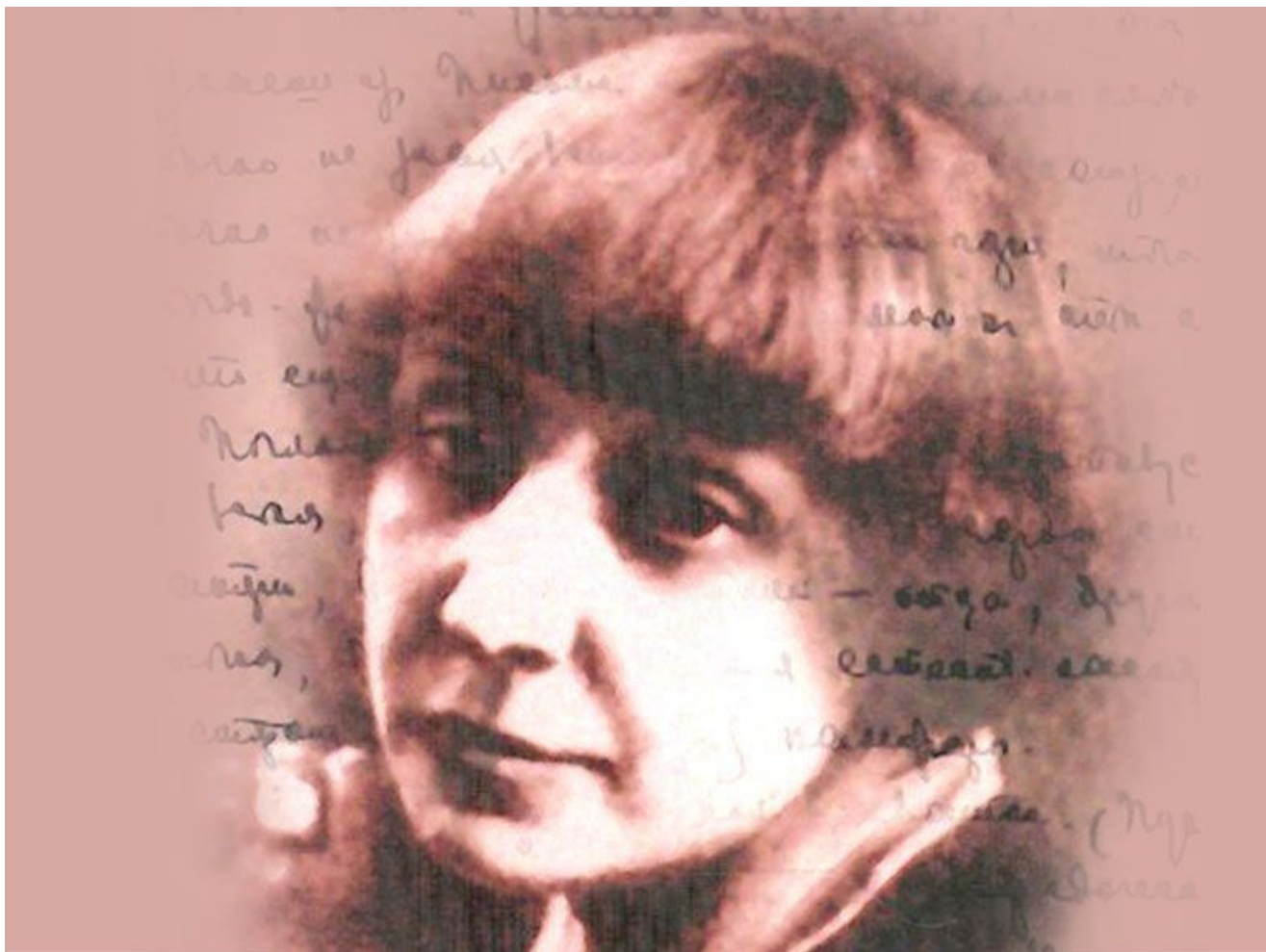

**Прилог уз Биографију Марине Цветајеве (Москва, 8. окт. 1892 –
Јелабуга, 31. авг. 1941. године) објављен 31.8.2016. године
поводом 75 година од смрти велике песникиње - Газета.ру**

- **Сведочанства о последњим данима живота Марине Цветајеве**

„Даље би било горе“

Пре 75 године преминула је Марина Цветаева

Отдел «Културе» 31.08.2016.

Пре 75 година у граду Јелабуга (Елабуга – Република Татарстан) Марина Цветајева извршила је самоубиство. Њен гроб није пронађен, а на локалном гробљу стоји крст са натписом „Са ове стране сахрањена“. На годишњицу смрти „Газета.ру“ подсећа на сведочанства оних који су са Цветајевом поделили последње дане њеног живота.

Портрет руске поетесе Марине Цветаеве са позадином Чертова городища (Ћаволје насеље) у Јелабуги (Елабуга) Михаил Медведев/ТАСС

Ирма Кудрова, из књиге „Смрт Марине Цветајево“

«Гибель Марины Цветаевой»:

Средином јула 1941. године Цветајева је провела дванаест дана изван града, у близини Коломне (*град у Русији, административно средиште Московске области на обалама река Москве и Оке, удаљен од Москве око 115 км, прим.прев*), на дачи (летњиковцу) код својих пријатеља писаца.

Од 24. јула она је поново у Москви. Тих дана често су је виђали у малом парку поред „Дома Ростових“ у улици Воровског, где се налазила управа Савеза писаца. А реч евакуација била је стални рефрен, који се понављао у сваком разговору писаца.

Дом М. Цветаевой. Борисоглебский пер., Москва/ Кућа у којој је живела Марина Цветаева у Москви пре евакуације

Први ешалон московских писаца и њихових породица напустио је Москву још 6. јула 1941. године. Прављени су спискови оних који би требало да пођу у следећој групи, 27. јула 1941. године.

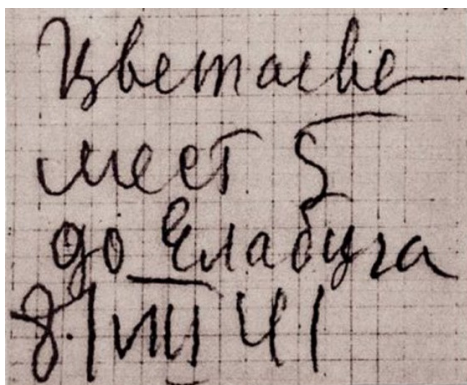

Марина Цветаева, 1940 год, Москва. Фото: предоставлено Елабужским музеем-заповедником

Цветајева је стално питала и тражила савет, чак и од оних које је слабо познавала: Да ли да оде или остане? А ако одлучи да оде, онда куда? И са ким? Била јој је неопходна пратња водича. Истина да је син Мур (*Георгий Сергеевич Эфрон*) већ имао шеснаест година, паметан је и начитан, али најмање је био подршка мајци за пут. А био је и заљубљен и није хтео да чује о одласку из Москве. Увече се шетао са својом пријатељицом из деветог разреда, а у време напада понекад је дежурао на крову. Ова

дежурства су била скоро главни разлог због кога се Цветајева журила да отпутују: страшно се бојала за сина. Како је могла и да се не боји!? Бојала би се и да је цела породица била са њом. Али сада јој је остао само син Мур.

Цветајева са сином напушта Москву 8. августа 1941. године и паробродом 18. августа стиже са неколико писаца у град Јелабугу (*Република Татарстан, око 1000 км источно од Москве*) на реци Ками.

По этому билету Цветаева с сыном сели на пароход до Елабуги Фото: предоставлено Елабужским музеем-заповедником/ Карта за пароброд до Јелабуге

Лидия Чуковская, из есеја „Умирање“ -
из очерка «Предсмертное»:

У Чистопољу (Република Татарстан) је било место где су се неминовно сретали сви нови који су тек пристигли из Москве, са онима који су раније дошли: трг испред Градског већа. Куда год да се ишло, туда се пролазило. Некад се ишло тамо и како би се само чуле новости: кога су где преселили из стана, када ће најзад да се дели керозин – а то овдашњи домаћини штеде дрва за зиму, своје руске пећи не ложе, а ми сви имамо пећи на керозин; и главно – најважније – какве су вести са фронта? Шта значи: „Непријатељ је продро у Лењинград“? Немци у Царском селу? У Стрелњи? Немци већ иду по Невском проспекту? На овом тргу радиопредајник емитовао је вести: често се квариио и крчао, али је неко увек слушао најновије вести.

Из стамбене зграде, где су ми дали папире, враћала сам се преко тог општепознатог трга. Био је пуст. Ни радио се није чуо. Када ме изненада, неко позвао.

Била је то Флора Мојсејевна Лејтес (*Флора Моисеевна Лейтес*). Ишла је руку под руку са мршавом женом у сивом. Сива беретка, сиви капут као извађен из вреће, и у рукама нека чудна торба.

- Упознајте се: Марина Ивановна Цветаева.

Жена у сивом погледала је одоздо према мени, лако наклонивши главу у страну. Лице јој је било исте боје као беретка: сиво. Уско лице, али некако подбуло. Упали образи, а очи жуто-зелене гледале су ме упорно. Поглед тежак, испитивачки.

- Тако ми је драго што сте овде – рекла је, пружајући ми руку.

- О вама ми је много говорила сестра мог мужа, Јелизавета Јаковљевна Ефрон (*Елизавета Яковлевна Эфрон*). Ево, прећи ћу у Чистопољ и дружићемо се.

Ове љубазне речи добродошлице нису биле испраћене осмехом. Уопште није било осмеха – ни очију, ни усана, ни вештачког, ни искрене радости. Изговорила је љубазан поздрав гласом без звука, фразама без интонације. Ја сам одговорила, да ми је веома, веома драго, руковала се са њом и пожурила до поште.

Следећег јутра, када сам се враћала са пијаци са чашом меда у руци, на улици је до мене дотрчала узнемирена девојка, веома млада, ћерка неког од писаца (презимена се не сећам) и изненадила ме питањем:

- Ви сте члан Савета евакуисаних? Савета Литфонда (Литературног фонда)?

- Не, никако! Ја сам нико. Чак ни члан одбора. Послали су ме овде, јер сам члан породице писца Чуковског.

- Боже, каква несрећа! Мислила сам да сте члан Савеза. Овде је потребна особа са именом. Али нема везе, идите! У канцеларији партијског кабинета сада заседа Савет Литфонда. Позвали су и Цветајеву и решавају да ли ћа де је региструју за Чистопољ. Она је очајна. Трчите брзо!

Туђа невоља за мене је била заповест. Нисам објашњавала да сам Цветајеву видела само једном у животу и да сам за њу нико. Држећи чашу меда испред себе, пожурила сам у партијски кабинет. Сећам се да је зграда градског већа за мене била познато место, јер су ту са закашњењем стизале новине, и чак су нас који нисмо били чланови партије ту пуштали да читамо.

... Стрме степенице. Дугачак ходник са чистим очишћеним даскама пода. Иза затворених врата на којима пише „Парткабинет“ нејасно брује гласови.

Супротно до врата, ослонивши се о зид и не склањајући поглед са врата, сва сива - Марина Ивановна.

- Ви!? – појурила је ка мени, ухватила ме за руку, али је одмах повукла назад.

- Не одлазите! Будите са мном!

Може бити да је требало да прво покуцам на врата Парткабинета. Али ја нисам могла да оставим Марину Ивановну. Ставила сам чашу са медом на под и нашла једну столицу. Марина Ивановна је села, а ја сам поново узела чашу са пода. Она се померила и повукла ме за слободну руку да седнем. Села сам крај ње на крај столице.

- Моја судбина се сада решава, проговорила је Марина Ивановна.
- Ако одбију да ме упишу за Чистопољ, умрећу. Осећам да ће да ме одбију. Бацићу се у Каму (*река Кама, највећа притока Волге, прим. прев*).

Уверавала сам је да неће да је одбију, а ако се то и деси, може поново да поднесе молбу. Над локалним властима постоји и Московско руководство („А ко сада, усталом, зна, - мислима сам, - где је оно сада?“). Тешила сам је како сам знала и умела. Дешава се у животу да наиђемо на ћорсокаке, говорила сам, али који само изгледају као следе улице, а одједном се покаже да то нису. Она ме није слушала. Упорно је гледала у врата. Није окретала главу ка мени и скидала поглед са врата, чак ни када је разговарала са мном.

- Овде у Чистопољу, има људи, а тамо никога. Овде бар у центру има камених кућа, а тамо је право село.

Подсетила сам је да и у Чистопољу не би живела са сином у центру у каменој кући, него у сеоској колиби, без воде и без струје. Баш као у Јелабуги.

- Али овде су људи, раздражено је поновила, - А у Јелабуги се бојим.

Тог тренутка отворила су се врата партијског кабинета и у ходник је изашла Вера Васиљевна Смирнова, жена мог пријатеља Вање Халтурина. Са Вером сам се једва познавала, али са Вањом сам се дружила одавно, још у Лењинграду, скоро од школских дана. Вања се преселио у Москву и оженио Вером Смирновом. Он је сада био у војсци, а Вера Смирнова овде, живела је недалеко од мене. Ја сам одлазила код ње да видим да ли стигло неко писмо од Вање.

Цветајева је устала оштрим и брзим покретом у сусрет Вери Васиљевној. Гледала је у њу с упорношћу, с каквим је до мало пре гледала у врата. Као да пред њом није стајала књижевница, дечији писац и критичар, него сама судбина.

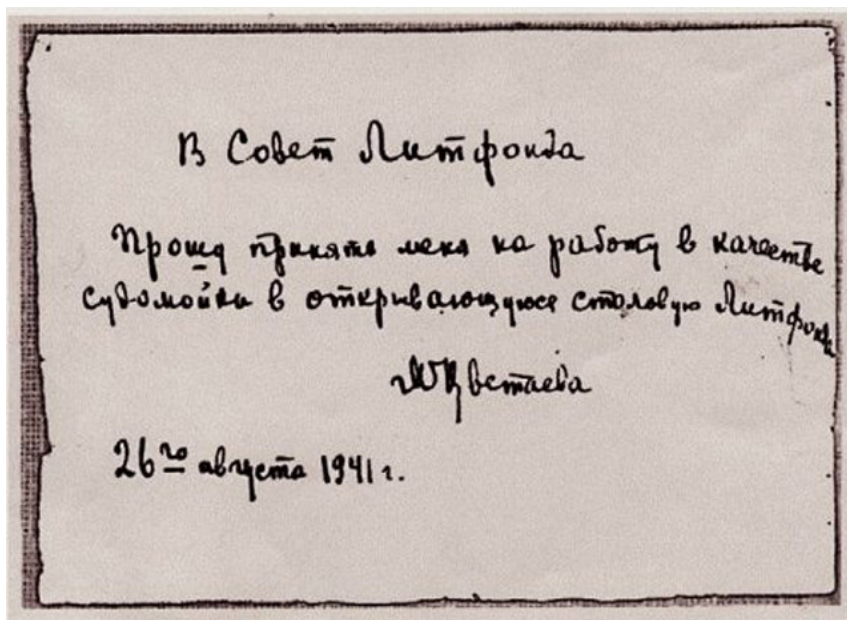
Вера Васиљевна је проговорила не без званичне сувопарности и без одређене уздржаности. Мало, мало, па је мокрым делићем марамице брисала зној са чела. Расправа је, истина, била бурна, а и била је врућина.

- Ваш случај је решен повољно, - објавила је.

- Није било лако, јер је Тренев био категорично против. Асејев није дошао, болестан је, али је послао писмо. На крају је Савет донео одлуку простом већином гласова, а већина је била – „за“. Документ који је од Савеза упућен Тверјаковој већ је написан и потписан. Градском већу ћемо ми да га проследимо, а ви би сада требало да нађете собу. Када је нађете, обавестите Тверјаковску о адреси. И то је то.

Затим је Вера Васиљевна посаветовала да тражи собу у Бутлеровој улици, јер тамо још увек има празних. Додала је:

- Што се тиче ваше молбе за посао да перете судове у будућеј мензи Књижевног фонда, пријава је веома много, а место једно. Урадићемо све што можемо да га ви добијете. Надам се да ћемо успети.

Марина Цветаева просила, чтобы её приняли посудомойкой. 26 августа 1941 года. Фото предоставлено Елабужским музеем-заповедником/ Молба Марине Цветајеве за посао перача судова у мензи Литфонда у Јелабуги

30. августа 1941. године Марина Цветаева се вратила у Јелабугу, са намером да пређе у Чистопољ, а 31. августа пише три поруке:

Порука сину (Георгиј Ефрон - Мур, Георгий Сергеевич Эфрон):

Мурлига! Опрости ми, али даље би било само горе. Тешко сам болесна, ово више нисам ја. Волим те лудо. Разуми да више нисам могла да живим. Пренеси тати и Али (*Аријадна Ефрон, ћерка Марине Цветајеве*), ако их видиш, да сам их волела до последњег трена и објасни им да за мене није било излаза.

Порука Асејеву (Никола́й Никола́евич Асе́ев_ (1889—1963) руски песник, футуриста, преводац и сценариста):

Драги Николај Николајевич! Драге сестре Сињакове! (*сестры Синяковы, пет сестара Сињакових биле су музе руског футуризма. Са једном од сестара, Ксенијом, био је ожењен Асејев, прим.прев*) Молим вас да узмете Мура код себе у Чистопољ – просто нека вам буде као син – и да учи. Ја за њега не могу више ништа да учиним и само га уништавам. У мојој ташни имам 450 рубаља и распродајте све моје ствари. У сандуку је неколико књига стихова у рукопису и пакет са прозом. Поверавам их вама. Узмите мог драгог Мура, он је веома крхког здравља. Волите га као сина – он то заслужује. А мени

– опростите. Нисам могла више да поднесем. Не остављајте га никада. Била би бескрајно срећна када би он живео код вас. Ако одете – поведите га са собом, не остављајте га.

Порука „евакуисаним“:

Драги другови! Не остављајте Мура! Молим вас да га неко ко може одведе у Чистопољ, Н.Н. Асејеву. Пароброди су страшни, молим вас да га не пустите самог. Помозите му око пртљага – да се спакује и однесе. Надам се да ће у Чистопољу да се распродају моје ствари. Ја желим да Мур живи и учи. Са мношћом он пропада. Адреса Асејева је на коверти. Не сахраните живу! Добро проверите.

Дом Бродельщиковых в Елабуге, где ушла из жизни Марина Цветаева
Кућа Бродельшникових у Јелабути где се обесио Марина Цветајева

Записная книжка, которую нашли в переднике Марины Ивановны перед похоронами Фото: предоставлено Елабужским музеем-заповедником / Свеска нађена у кецељи Марине Цветајеве пре сахране

Марина Цветајева сахрањена је 2. септембра 1941. године на Петропавловском гробљу у Јелабуги. Не зна се тачно место гроба. На јужној страни гробља, у каменом зиду, 1960. године сестра Марине Цветајеве, Анастасија, између четири неименована гроба из 1941. године, поставила је крст са натписом: „На овој страни гробља сахрањена је Марина Цветајева“.

Крст на елабужском кладбище. 1960 год Фото: предоставлено Елабужским музеем-заповедником / Крст на гробљу у Јелабуги постављен 1960. године

На месту дрвеног крста 1970. године постављена је мермерна надгробна плоча и по одлуци Савеза писаца Татарстана ово место је проглашено званичним гробом Марине Цветајеве, иако још увек не постоји јединствено становиште по овом питању засновано на доказима.

Гроб Марине Цветајеве на Петропавловском гробљу у Јелабуги, Република Татарстан

Превела са руског
Оливера Шестаков